

2. Вся статистика інтернета на 2019 год в мире. URL: <https://www.web-canape.ru/business/vsya-statistika-interneta-na-2019-god-v-mire-i-v-rossii/> (дата звернення: 10.07.2019).
3. Гаврилов М., Иванов А. Осмотр места происшествия при расследовании преступлений в сфере компьютерной информации. Законность. 2001. № 9. С. 11–16
4. Гаврилов М.В., Иванов А.Н. Осмотр места происшествия при расследовании преступлений в сфере компьютерной информации : учеб. пособ. Саратов : Изд-во Саратов. гос. акад. права, 2004. 136 с.
5. Карачевська Г.Р. Кіберзлочинність – правовий аспект. URL: http://ukrainepravo.com/legal_publications/essay-on-it-law/it_law_karachevska_cybercrime/ (дата звернення: 09.07.2019).
6. Курман О.В. Криміналістична характеристика несанкціонованого втручання у роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юрид. науки». Вип. 4. Т. 2. 2017. С. 127–130.
7. Косынкин А.А. Преодоление противодействия расследованию преступлений в сфере компьютерной информации : моногр. / под ред. Н.А. Подольного. М. : Юрлитинформ, 2013. 216 с.
8. Криміналістика: підруч. Т. 2 / за ред. В.Ю. Шепітка. Харків : Право, 2019. 328 с.
9. Підсумки 2018 року у цифрах. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/results/2018/> (дата звернення: 05.07.2019).
10. Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации: учеб. пособ. / под ред. Н.Г. Шурухнова. М. : Моск. ун-т МВД России, 2004. 352 с.

ОРЖИНСЬКА Е. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ)

ЛИТВИН О. Я.,

слухач
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.98.067.343

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-46>**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕТОДІВ
У ПРОТИДІІ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИКІВ**

Статтю присвячено дослідженню деяких спеціальних методів розкриття і розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Розкриття і розслідування контрабанди наркотиків, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів супроводжується значними труднощами, які пов'язані

зі специфікою боротьби з конкретним видом злочину, його груповим характером, різноманітністю способів, механізмів використання та приховування, багато епізодичністю злочинної поведінки. Тому не дивно, що сьогодні особливо актуальним є дослідження проблемних питань протидії наркозлочинності в Україні та вироблення спеціальних методів які покликані допомагати в розкритті та розслідуванні зазначеної категорії справ.

Під час дослідження використовувалися методи діалектики, аналізу, синтезу, спостереження та інші. Так, за допомогою аналізу аналізуються способи застосування на практиці існуючих специфічних методів протидії контрабанді. Синтезу – з сукупності існуючих методів вибрано найбільш дієві та ефективні. Так, серед існуючих методів протидії злочинності основну увагу автори приділяють огляду (як особистому, так і речей), спостереженню та використанню собаки та інспектора-кінолога, як найбільш ефективних у цій категорії справ.

Зазначені методи досліджуються з точки зору їх використання саме задля виявлення незаконного перевезення наркотичних засобів. Звертається увага на нетрадиційний для українського кримінально-процесуального законодавства метод – провокації. Дається короткий аналіз можливості використання провокацій, ризиків при його застосуванні і розглядаються позиції вчених щодо його можливого застосування.

Автори доходять висновку, що розглянуті методи огляду, спостереження і використання кінологічної собаки повинні використовуватися не окремо, а в сукупності. Тільки тоді можна досягти результатів у протидії злочинності. Відносно методу провокації вказують, що її використання можливе тільки після поглибленого дослідження, обґрунтування методичних рекомендацій щодо його застосування, на підставі яких цей метод буде внесений до Кримінального процесуального кодексу як слідча дія.

Ключові слова: огляд, спостереження, інспектор кінолог, собака, провокація, нетрадиційні методи.

Article is dedicated to study of some special disclosures and investigation in drug smuggling, psychotropic substances, their analogs and precursors.

Disclosure and investigation of drug smuggling substances, their analogs and precursors associated with considerable difficulties, which are due to the specifics of the struggle with specified type of crime, its group character, variety of ways, mechanisms of use and concealment, multiple usage of the crime behavior. Therefore not surprising, that nowadays especially actual studying problematic questions of countering drug crimes in Ukraine and developing special methods, which called upon to aid in disclosure and investigation in designated category of cases.

During the research, were used methods of dialectics, analysis, synthesis, observation and others. Therefore, the analysis – analyzes applying in practice the existing specific methods of counteracting smuggling. Synthesis – the most efficient and effective are chosen, from the set of existing methods. Thus, among the existing methods of counteracting crime, we focus in review (both personal and things) observation and use of dog handler, as the most effective in this category of cases.

The indicated methods are analyzed from the point of view of their use, when detecting illegal transporting of narcotic drugs. The attention is drawn to the non-traditional provocation method for Ukrainian criminal procedure law. A brief analysis of using provocations and risks in its application and review opinions of scientists concerning it possible implementation.

Analyzing the available information in the article, we conclude that considered methods of review, observation and use of dog handler – have to be provided not

separately, but in their complex. Only then, we can achieve results in counteracting of crime.

Concerning the method of provocation we indicate, that its implementation is possible only after deep study, substantiation of methodical recommendations, regarding its application on the basis of which this method will be implemented to the Code of Criminal Procedure as an investigative action.

Key words: *inspection, observation, dog handler, provocation, unconventional methods.*

Вступ. У реаліях сучасного українського суспільства наркоманія і наркобізнес утворюють одну із основних сучасних транснаціональних проблем, яка на національному і міжнародному рівнях досягла тривожних масштабів. Вказане пов'язано з географічним розташуванням України між Європою та Азією на перехресті декількох міжнародних транзитних маршрутів. Так, частина транзиту наркотичних засобів залишається саме в Україні. По-друге, складна політична ситуація, розмитість кордонів з тимчасово окупованими територіями дає можливість провозити наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори. Зокрема митницею Держаної фіскальної служби (далі – ДФС) виявлено випадки незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів на кордоні з Російською Федерацією – 221, з Молдовою – 182, з Республікою Білорусь – 132, з Угорщиною – 85, з Польщею – 72, з Румунією – 15 та зі Словаччиною – 10. Найчастіше наркотичні речовини намагалися ввезти в Україну. За 2018 рік зафіксовано 830 таких випадків. Під час вивезення зафіксовано 292 таких спроб.

Протягом січня 2019 року митницями ДФС зафіксовано 66 фактів незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Вилучено кокаїну – 0,002 кг, каннабісу – 28,86 кг; 0,014 кг, 680 таб., 75 капс., 3 амп., 0,04 л інших наркотичних засобів; 0,274 кг, 1 955 таб. психотропних речовин; а також 0,1 кг, 26 табл. прекурсорів.

Протягом 2018 року митницями ДФС виявлено 1 122 факти незаконного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (за 2015 рік виявлено 970 фактів). Вилучено кокаїну – 11,9 кг, канабісу – 49,2 кг; 5,2 кг, 17 758 таб., 1 095 капс., 112 амп., 0,28 л інших наркотичних засобів; 9,3 кг, 37 943 таб., 21 206 капс., 10 амп., психотропних речовин; а також 5,7 кг, 1 880 табл., 171 л, 8 капс., 1 амп. прекурсорів.

Найбільша кількість випадків затримань припадає на автомобільний вид транспорту – 540, залізничний – 106, авіаційний – 31, морський – 23, поштовий зв'язок – 383, пішки – 39 випадків.

Відповідно до вимог КПК України митницями ДФС до правоохоронних органів України направлено 724 повідомлення про протиправні діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених КК України, з яких 517 повідомлень – за ст. 305 КК України та 207 повідомлень – за ст. 307, 309 КК України [2]. Варто враховувати високий рівень латентності цих кримінальних явищ – середній відсоток латентних злочинів стосовно виявлених становить 55% [6; с. 56].

Розкриття та розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (далі – наркотичні засоби) пов'язане зі значними труднощами, які обумовлені специфікою боротьби з вказаним видом злочину, його груповим характером, багатоманітністю способів, механізмів вчинення та приховування, багатоепізодичністю злочинної поведінки. Тому не дивно, що особливо актуальним є дослідження проблемних питань протидії наркозлочинності в Україні та вироблення спеціальних методів які покликані допомагати в розкритті та розслідуванні зазначеної категорії справ.

Постановка завдання. Питанню дослідження проблеми протидії наркозлочинності приділяли увагу такі науковці: Х.М. Бабаєв, О.І. Бойко, В.М. Володько, О.П. Горох, Н.О. Гуторова, Д.Д. Давітадзе, М.Г. Кадніков, І.Д. Козочкін, В.М. Колдаєв, М.А. Кочубей, О.О. Кравченко, П.С. Матишевський, П.П. Михайленко, А.А. Музика, О.В. Новроцький, С.І. Нікулін,

О.М. Омельчук, О.В. Процюк, Л.Ю. Родіна, А.В. Савченко, В.В. Сіленко, М.С. Таганцев, Б.І. Тишкевич, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, І.В. Шмаров та інші.

Метою статті є дослідження дієвих спеціальних методів протидії наркозлочинності в Україні, визначення рівня ефективності протидії цих методів.

Результати дослідження. Важливим етапом у розкритті та розслідуванні злочинів є оперативно-розшукова діяльність, що здійснюється до внесення відомостей до Єдиного реєстру державних розслідувань (далі – ЄРДР), яка полягає у пошуку інформації про готування особи до вчинення кримінального правопорушення. Необхідно акцентувати увагу на тому, що здійснення оперативно-розшукових заходів вже після вчинення особою митного правопорушення є незаконним, а докази здобуті в результаті зазначеної діяльності не допустимими. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою.

Чинним Кримінально-процесуальним кодексом передбачені певні слідчі дії, які проводяться для розкриття митних злочинів. Однак вони можуть проводитися лише після внесення відомостей до ЄРДР, (за винятком огляду місця події), тобто вже після виявлення факту правопорушення.

Найперше, на що слід звертати увагу при здійсненні митного контролю, це можливі місця приховування злочину, оскільки найчастіше факти контрабанди виявляються митними службами при проведенні особистого огляду особи, митного огляду речей чи транспортного засобу.

Зважаючи на особливості роботи служби митного контролю, навряд чи контрабанда буде у відкритому вигляді, а тому необхідно зосереджувати увагу на можливих способах приховування заборонених товарів. Наприклад, при обшуку транспортного засобу, це можуть бути дефекти швів салону, металевих чи пластикових деталей, нерівне покриття підлоги кузова; сліди деформації, такі як розріз, розпил чи нашарування при зварюванні; сліди повторного фарбування окремих місць, що зовнішньо не співпадають із поверхнею такого ж кольору.

Окрім того, часто товар приховують під обшивкою у салоні транспортного засобу, у колесах під дисками, під номерними знаками, а отже будь-які дефекти чи деформовані частини обладнання, що викликають підозру, необхідно перевіряти.

Також було б доцільним звертати увагу і на продукцію, речі чи товар, що не є забороненими в обігу і перевозяться транспортним засобом. Зважаючи на порівняно невеликі розміри наркотичних засобів, їх не складно сховати всередині будь-якого предмету.

Другою особливістю виявлення митних злочинів, пов'язаних із контрабандою наркотичних засобів, є спостереження за загальним емоційним станом та проявами окремих емоцій на обличчі чи у характерних рухах особи, особисте майно якої обшукується. Це пояснюється тим, що можна спланувати до дрібниць способи та місця переховування або навіть завчити певні фрази та слова, однак дуже складно приховати свої емоції. Якщо взяти до уваги можливий загальний спокій особи, тип її темпераменту, не виражену емоційність, однак навіть така людина здатна до прояву певних типів емоцій.

У комунікації, що відбувається між людьми віч-на-віч, невербальна її частина становить 90%, вербальна ж – лише 10%. У випадку, якщо вербальні й невербальні не співпадають між собою, потрібно вірити невербальній стороні, тому що вона здебільшого неконтрольована й набагато більш емоційна. Уміння «говорити» власним тілом та розуміння невербальних сигналів інших людей дає змогу скоригувати свою поведінку відповідно до ситуації та правильно трактувати дії інших.

Найвдалішим варіантом є обшук, коли одна службова особа безпосередньо проводить його, а інша спостерігає за зміною емоцій під час наближення прикордонника до певних речей, товарів або окремих частин транспортного засобу. Така зміна може проявлятися у безпідставному нервуванні, тремтінні рук чи характерній міміці.

Звертати увагу треба на найдрібніші деталі, які можуть розповісти як про нервування, так і про спокій, наприклад, мимовільна посмішка, що може свідчити про задоволеність злочинця собою, якщо йому все ж вдалося обманути митного службовця. Так, про знервованість

та невпевненість у собі можуть розказати такі некеровані прояви емоцій, як схрещування рук перед собою або схрещування ніг, що означає спробу захистити себе. Зім'ятий у руці аркуш паперу чи нервово теребіння речей у руках видає хвилювання. Часте торкання рукою обличчя також може розцінюватись як можлива ознака брехні. Класичний приклад – рука, що перебуває над ротом чи під ним. Інші рухи, якими намагаються замаскувати неправду – потирання носа, прогладжування підборіддя, смикання вуха, несподіване широке розведення руками.

Цікавим методом дізнатися правдивість слів є такий: необхідно попросити особу розповісти в деталях певну ситуацію або цілий день чи час перебування у певному місці. І після її розповіді попросити повторити все у зворотному порядку. У випадку обману, особі буде важко відтворити те саме, оскільки все сказане було вигаданим і в пам'яті людини воно не збережене в образних картинках. Також найпоширенішою думкою є те, що при спробі обману людина частіше за все відвертає погляд. Це – міф, оскільки доведено практично, що коли особа згадує певну подію, вона опускає очі або відвертає погляд, намагаючись подумки повернутись у певну ситуацію та образно відтворити її в пам'яті. На противагу цьому, вдаючись до обману людина частіше дивиться в очі, оскільки історія вже скоріше за все заготовлена завчасно.

Необхідно пам'ятати і про короткий інтервал прояву таких емоцій, а тому помітити їх важко. Для того, щоб успішно втілити в життя цей спосіб виявлення контрабанди, є два шляхи. Перший – коли митний службовець є досвідченим у своїй справі та завдяки власному досвіду здатен помічати зміни емоцій, міміки чи характерні жести. Другий – введення нової посади, а саме такого митного службовця, який пройшов спеціальну підготовку з розпізнавання психоемоційних проявів людини у типових ситуаціях.

Третім методом викриття злочинів, пов'язаних із контрабандою наркотичних засобів, є провокація, який вважається нетрадиційним методом. На сьогоднішній день провокація не передбачена чинним Кримінальним кодексом України як слідча дія, однак обґрунтування необхідності її застосування є висока латентність згаданих злочинів, широкий спектр засобів і способів приховування, значний рівень суспільної небезпечності та винятковість застосування. Цьому методу необхідно приділяти особливу увагу, оскільки недопустимим є зловживання його використанням.

У літературних джерелах існують різні думки науковців щодо відповідальності за провокацію злочину. В.Д. Іванов пропонує провокаторів притягувати до відповідальності як підбурювачів або організаторів [4, с. 31]. Зустрічаються також думки стосовно визначення провокації як пособництва, деякі пропонують вважати її окремим злочином [8, с. 19].

За визначенням О.І. Альошиної провокація злочину – це завідоме створення особою обстановки, що викликає вчинення іншою особою злочину, або співучасть у такому злочину з метою її викриття, шантажу або заподіяння іншої матеріальної чи нематеріальної шкоди такій особі [1, с. 4].

Слід звернути увагу на специфічність мети провокації, а саме шантаж або заподіяння іншої матеріальної чи нематеріальної шкоди особі. Тож необхідно чітко окреслити таку мету, за якою провокація у злочинах, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, їх аналогів чи прекурсорів, буде законною та не буде порушувати права і свободи людини.

Способом втілення методу провокації у життя є здійснення за допомогою вербальних засобів комунікації, зокрема мови, пропозиції так би мовити «закрити очі» на факт порушення закону у частині обігу наркотичних засобів. Згода особи на таку пропозицію розцінюватиметься наявністю у неї забороненого товару.

Однак з метою запобігання зловживання провокацією митними службовцями для прикриття та вимагання хабара, що є кримінально-караним діянням, такому способу мають передувати чіткі визначені підстави застосування, такі як достовірна інформація про можливий факт перевезення наркотичних засобів через кордон, великий розмір контрабанди та неможливість виявлення злочину в інший спосіб.

Щодо нетрадиційних методів, то у майбутньому, за умови подальшого їх наукового дослідження, можуть стати «новими», «альтернативними» спеціальними методами криміна-

лістики. Як приклад, за останні тридцять років перейшли з ряду нетрадиційних у власне криміналістичні такі методи, як дослідження речовин та матеріалів, криміналістична фоноскопія

На сьогоднішній день нетрадиційні методи криміналістики викликають цікавість не лише тому, що навколо них розвивається полеміка вчених щодо можливості їх застосування у практиці, етики їх застосування, достовірності даних, отриманих при застосуванні нетрадиційних методів правоохоронними органами, а й тому, що це новий напрям розвитку методології криміналістики [7, с. 10]. Тому подальше поглиблене дослідження методу провокації, обґрунтування методичних рекомендацій щодо його застосування може призвести до того, що провокацію під час митного огляду вантажів будуть все ж таки використовувати на рівні з іншими методами.

Також важливу роль відіграє застосування у митній справі кінологічної команди – інспектор-кінолог і його собака. Методи виявлення злочинів, пов'язаних із порушенням законного обігу наркотичних засобів за допомогою службових собак, характеризуються можливістю використання у важкодоступних місцях та поруч із сучасними технічними та спеціальними засобами митного контролю. Однак, ефективне використання службових собак, організація їх догляду та утримання потребують від інспекторів-кінологів наявності спеціальних знань.

Висновки. Враховуючи специфіку професійної діяльності інспекторів-кінологів, слід виокремити її певні особливості, серед яких: висока відповідальність за наслідки реалізації прийнятих рішень, суворе регламентація професійної діяльності, наявність дезінформації, організація роботи в системі «людина + собака», робота з наркотичними засобами, їх аналогами, зброєю, боєприпасами, порушниками митного законодавства, часті зміни місця дислокації, порушення режиму харчування та сну, несення служби в нічний, надурочний час, а також у вихідні та святкові дні, температурні впливи за різних умов несення служби тощо [3, с. 4].

Загалом із перелічених спеціальних методів протидії наркотрафіку не можна виокремити один універсальний і дієвий. Всі перелічені методи повинні використовуватися у сукупності – і огляд, і спостереження, і використання собаки з інспектором-кінологом.

Задля зменшення рівня латентності, покращення рівня викриття злочинів, пов'язаних із наркотрафіком, необхідно вказані методи використовувати, підбираючи найбільш ефективний у залежності від ситуації, пам'ятаючи про високий рівень небезпечності, винахідливість здійснення та поширеність наркотрафіку. Результату можна досягти, поєднуючи ці методи та не втрачаючи пильності у роботі.

Список використаних джерел:

1. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження) : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 19 с.
2. Брайн Р. Митниця отримала важливий інструмент для боротьби з контрабандою наркотиків. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-284880.html>.
3. Виноград О.В., Дворнічена І.М. Особливості формування спеціальних знань інспекторів-кінологів при здійсненні державної митної справи: *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2014. Випуск 4. С. 46–57.
4. Иванов В.Д. Предупреждение и пресечение органами внутренних дел подготавливаемых преступлений : Учеб. пособ. Хабаровск : Хабар. ВШ МВД СССР, 1984. 64 с.
5. Криминалистика: учебник для вузов / Под ред. А.Ф. Вольнского. М. : Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 615 с.
6. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Навч. посібник / В.Ф. Оболенцев. Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 128 с.
7. Оржинська Е.І. Метод криміналістичного аналізу злочину та злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.
8. Радачинский С.Н. Ответственность за провокацию взятки либо коммерческого покупа : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 1999. 188 с.

